

גילוי חיבת העם והארץ במעשיהם ובאמרותיהם של אמוראי ארץ ישראל

שמואל מאור

חיים מגני

"אתהלך לפני ה' בארצות החיים..." כך דרכו של חיים מגני - להלך ולהוליך אתו עם רב; להשפיע ולהאחיב את ארצנו להולכים בה, ולמשתוקקים להכיר את צפונותיה. למעשה, חיים הוא מגינה של חברון ת"ו. חיים הוליד אותנו בסמטאותיה ובהריה - בבית הדסה, ממשל חברון, בית סלונים, ישיבת סלבודקה, בית האלמנה והאחים חייכל, המוסקבייה, הרובע היהודי בחברון, בתים של יהודים בקסבא (שוק חברון), קבר אבנר בן-נר, קבר עתניאל, קברי רות וישי, גבעת הג'אליס וצפייה לדרום הר חברון, מתחם אלוני ממרא וגבעת הנמרא, אבני החומות של חברון של טרום תקופת יהושע בן נון, שבגללם קורין מגילה גם בפורים של ט"ו באדר, ולמרגלותיהם המעיין החדש - מעיין אברהם (עין אל-דג'דידה). הסבריו השפיעו עלינו רבות להכרת העיר; להשרשת הקשר שלנו עם חברון ואתריה; לבנייתה של חברון ולעשייה למען חשיפתו של בית הכנסת ע"ש אברהם אבינו.

בתליכותיו ובהולכתו של חיים את מתיישבי קריית ארבע וחברון, זכה חיים להתהלך בארצות החיים, תוך שכנוע חבריו ותלמידיו, והבאתם לשקם את חברון ולבנותה.

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים!

"על כן בא גם כן הרוש המוסרי
המוטבע בלבו של כל אדם אשר לא
עוות את דרכו ומעוררו לאהבת ישראל
מתוך האהבה האסתטית של המוסר.
וכשההסטוריה מלמדת בבירור שכל
זה עשה לו ישראל על ידי ארצו המיוחדת,
מוכרחת אהבה זו להתפשט
גם על ארץ ישראל"¹

גאולתם של ישראל תתגלה כאשר ירגיש האדם היהודי עצמו כחלק מהכלל.

על סימני הגאולה שבמסכת סנהדרין² "אין בן דוד בא עד שתכלה הפרוטה מן הכיס", וכן "עד שיכלו נשמות מן הגוף", ידוע הפירוש החסידי: עד שהפרטיות תכלה. עד שיושם הדגש על נשמת הכלל ולא על הנשמה שבגוף הפרטי ותתגלה הנשמה האחת של כלל ישראל. כלומר, שנרגיש באחדותנו, שנרגיש שאנחנו כחלקים מן הכלל, וכשלא יחסר המזג אזי תושלם גאולתנו. גם בסדר ההגדה של פסח, הרשע מארבעת הבנים אינו מרגיש את עיקר האמונה ואומר: "מה העבודה הזאת לכם?" לכם ולא לו... - אין הרשע מרגיש עצמו כחלק מהכלל, ולכן יש פגם באמונתו. פגם האחדות התגלה אצל תלמידי רבי עקיבא שלא נהגו כבוד זה בזה, ולכן בא רבי עקיבא ואומר: "ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה" - כלל, ולא פרטים. חיי עם ישראל על פי התורה אלו חיים כלליים. האהבה והאחדות [אהב"ה בגימטריה אח"ד] הם שיביאו את גאולתנו.

אהבת ארץ ישראל ואהבת עם ישראל כרוכים זה בזה.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל אומר³: "ומתוך שהמחשבה האלוקית הישראלית לא הניחה את העולם להיות שקוע רק במחשבה המטפיזית לבדה, ע"ד האלוקים ומושג האחדות בטהרתו, כי אם הרחיבה את צעדי המוסר והתרבות תחת המצע של המחשבה האלוקית, בצורה חשובה כזאת, שאיננה יכולה להשתכח בחליפות תקופות רבות. על כן, בא גם כן החוש המוסרי המוטבע בתוך ליבו של אדם, אשר לא עוות את דרכו, ומעוררו לאהבת ישראל מתוך הנטייה האסתטית של המוסר. וכשהסתוריה⁴ מלמדת בבירור, שכל חיל זה עשה לו ישראל על ידי ארצו המיוחדת, מוכרחת אהבה זו להתפשט גם על כל ארץ ישראל". כלומר, "כל חיל זה" - האהבה לישראל שבאה מתוך חוש מוסרי המוטבע באדם, עשה לו ישראל על ידי ארצו המיוחדת - ארץ ישראל. אהבת ארץ ישראל ואהבת עם ישראל קשורים זה בזה. ידיעת גודלו וערכו של עמנו באה על ידי ארצנו, המאפשרת לנו ראייה והסתכלות כזו.

בספר המצוות מבאר הרמב"ם את גדר מצות אהבת ישראל, שפירושה, "ואהבת לרעך כמוך"⁵: "היא שצונו לאהוב קצתנו את קצתנו כאשר נאהב את עצמנו, ותהיה

¹ הראי"ה זצ"ל, "אורות ישראל" עמ' קנ"א

² סנהדרין צ"ז.

³ "אורות ישראל" עמוד קנ"א סעיף י'

⁴ המילה "היסטוריה" בת"ץ על פי חידושו של הרב קוק, שיש לראות את דברי ימי העולם (הסטוריה)

מונהגים ביד ה' בהסתר

⁵ ספר המצוות להרמב"ם, מצות עשה ר"ז

אהבתו וחמלתו לאחיו כאהבתו וחמלתו לעצמו, בממונו, בגופו ובכל מה שהיה ברשותו; מה שירצה הוא - ארצה אני בשבילו, וכל מה שארצה לעצמי - ארצה לו".

הרמב"ם בביאורו זה קובע, שמצות אהבת ישראל חייבת להעשות בפעולות ממשיות אינטנסיביות הקשורות במעשי יום יום. אין מצוה זו יכולה לתת את ביטויה רק באהבת הלב - שיאהב אדם את חברו בליבו ובמחשבתו לבד. מצוה זו מטילה על היהודי חובה מעשית לעזרה הדדית ולגמילות חסדים, כהכנסת כלה ולווית המת וכביקור חולים. על כן חייב היהודי לקיים לאחיו את כל המעשים שהוא מבקש לקיימם לעצמו. על ידי מעשים אלו תופיע ותעלה אהבתו של היחיד לכלל ישראל, וכלל ישראל, כאשר הם כאיש אחד מאוגדים ומחוזקים, יזכו יחדיו לקיים את מצות אהבת ארץ ישראל. מצות אהבת הארץ כמצות אהבת העם אין דיה באהבת הלב בלבד, אלא מחובתנו לעשות ולפעול למען תהא אהבתנו את ארצנו שלימה. כפי שמחייבים דברי הרמב"ן⁶: "שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן הא-ל יתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות ולא לשממה...". דברי ההלכה מפורשים וברורים: "לרשת" - חייבים לעשות מעשים של ירושה, של קנין. ומעשים אלו הם אך ורק מעשים בפועל, על ידי התיישבות וחיים יהודיים בכל שטחי ארצנו ועל ידי קיבוץ הגלויות, כדי "שלא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות ולא לשממה". רק הלימוד בענייני ארץ ישראל, והמעשים שנעשה ונפעל למען יישוב ארצנו ולמען שלימותה, התפתחותה וביטחונה, יביאו את הפרט היהודי לאהבתה ולציפייה לישועתה.

התשוקה העזה, שיקדה בלבות אמוראי ארץ-ישראל וחכמיה לאהבת ישראל ולאהבת ארץ ישראל, חייבת לסחוף גם את בני דורנו. שאיפתנו חייבת לתת את ביטוייה בהתאגדות כללית - "ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם". כך נזכה ונקיים את שתי המצוות גם יחד - מצות אהבת ישראל ומצות אהבת ארץ ישראל.

חובתנו ללמוד ולהפנים אהבת עם וארץ

כדי לזכות ולקיים מצוות אלו, מחובתנו ללמוד ממעשיהם ומאמרותיהם של שלומי אמוני ישראל - אמוראי ארץ ישראל - על אהבתם את עם ישראל ואת ארצם. לפיכך ליקטתי מהש"ס - מהבבלי ומהירושלמי - את מעשיהם ואמרותיהם של אמוראינו וחכמינו, ודווקא מאותם שחיו בארץ ישראל, כי אמיתתם של מצוות בארץ ישראל

⁶ רמב"ן, ספר המצוות, הוספות למצוות עשה ד'

הם, וכל הכוחות הנפשיים הטמונים ביהודי, אינם מתפתחים באורם האמיתי אלא בארץ ישראל.

אמוראי א"י מבני הדור הראשון

ר' חנינא (בר חמא), שהיה מבני הדור הראשון של האמוראים הארצישראלים ונתיישב בציפורי - מרבה להפליג בשבח הארץ ובשבח פירותיה: "אמר ר' חנינא כד סלקת להכא נסיבית איזורי ואיזוריה דברי ואיזוריה דחמרי, מקפא בירתא דחרובותיה דארעא דישראל ולא מטין, קצת חרוב ונגד מלוא ידוי דובשא". - רבי חנינא מספר: כאשר עליתי ארצה לקחתי אזורי ואזורו של בני ואזורו של החמר וקשרתי אותם יחד, כדי להקיף גזעו של עץ חרוב אחד, ואף על פי כן לא הקיפו האיזורים את העץ מרוב עוביו, וקצצתי חרוב אחד ונמשך מלוא ידי דבש.

רבי חנינא, באהבתו את הארץ, היתה בעיניו עזיבת הארץ כחטא קשה ביותר. על אותו יהודי שעזב את ארץ ישראל ונסע לחו"ל אמר: "אותו האיש הניח חיק אימו וחייב חיק נכריה". כמו כן פסק רבי חנינא, שאסור לכהן לצאת לארץ העמים ואפילו לצור הסמוכה, ואפילו לעשות דבר מצוה - לחלוץ או ליבם - מחמת טומאתה.⁷ מעשה ובא רבי שמעון בר אבא לפני רבי חנינא ובקשו שיכתוב לו איגרת המלצה, כדי שיוכל לצאת לחו"ל ולהתפרנס שם, אמר לו: למחר אני הולך אצל אבותיך (לעולם האמת) יהיו אומרים לי: "נטיעה אחת של חמדה שהיתה לנו בארץ ישראל התרת לה לצאת לחו"ל?" מאהבתו ומחייבתו של רבי חנינא לארץ ישראל, לא התיר לשום יהודי לעזוב ולנטוש את ארצו ולו רק למספר ימים. רבי חנינא ראה במצות יישוב ארץ ישראל מצוה בעלת מעלה עליונה והמשיל את ארץ ישראל לצבי: "מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו" - כמו הצבי, מבאר רש"י שם, משהופשט הוא כוץ ואין יכול לחזור ולכסותו בו, "אף ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה רווחא, ובזמן שאין יושבין עליה גמדה".

מצות ישוב הארץ בכל גבולותיה ובכל מלוא רוחב ארצנו קשורה במעשי אנוש בתוכה ובמלואה בפועל, כי היהודי שהוא יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא מצווה על ישובה. אך האדם, אף על פי שהוא נמצא ומקיים מצוה זו בארצו, יכול הוא להיות גם מאותם סוגי אנשים שאינם מקיימים את מצות "ואהבת לרעך כמוך" - מצות אהבת ישראל. אי לכך, אינו מקיים גם את מצות אהבת הארץ בשלמותה, וכל היותו בארצו מביאה לו מרירות - יכול הוא להיות גם רוח ולשנוא את זולתו. על כן מקשר

⁷ ירושלמי פ"א פ"ז ה"א

⁸ ירושלמי מועד קטן פ"ג ה"א.

⁹ גיטין נ"ז א

רבי חנינא את מצות אהבת הארץ למצות אהבת העם באמרתו הידועה¹⁰: "אין בן דוד בא, עד שיכלו גסי הרוח מישראל". דהיינו, גאולת ישראל - העם והארץ - יכולה לבוא רק בדור בו תשרור אהבת ישראל בין אדם לחברו בארץ ישראל.

מצות אהבת ארץ ישראל היתה חשובה לרבי חנינא. לכן פעל רבות למען הארץ בעבודתו הגופנית הקשה, שהביאה אותו לאהבת ארצו¹¹: "רבי חנינא מתקן מתקן מתקליה" - משוה ומתקן מכשולי העיר, מחמת חיבת הארץ שהיתה חביבה עליו, ומחוזר שלא יצא שם רע על הדרכים¹² - אהבתו ופעולותיו למען הארץ חייבות ללמדנו ולסחוף גם את בני דורנו לפעולות מעשיות למען ארצנו.

רבי יהושע בן לוי, שהיה בן הדור הראשון לאמוראי ארץ ישראל, חידד מאד את קביעתו של הרמב"ן "ולא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות". "איכלע לגבלא חזנהו לונהו קטופי דהווי קיימי עגלי, אמר עגלים בין הגפנים, אמרו ליה קטופי נינהו, אמר ארץ ארץ הכניסי פירותיך, למי את מוציאה פירותיך, לערבים אלו שעמדו עלינו בחטאתינו"¹⁰. פירוש - כאשר נזדמן רבי יהושע בן לוי למקום אחד בארץ ישראל הנקרא גבלא, וראה שם כרמים פוריים להפליא - שהיו הגפנים מוציאים אשכולות גדולים כעגלים - עמד ואמר "ארץ ארץ הכניסי פירותיך למי את מוציאה פירותיך, לערבים הללו שעמדו עלינו בחטאתינו?! בבקשתו זאת מהאדמה הקדושה שבארץ ישראל, קיים רבי יהושע בן לוי את מצות "לא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות", כי להעביר את בעלות האדמה לרשותו לא יכול היה רבי יהושע בן לוי, ולכן עשה את המעשה היחיד שיכול היה לעשות במצב זה - "ארץ הכניסי פירותיך" - תפילה! גם תפילה ובקשה למען ארץ ישראל, במצבים מסויימים, מועילה ומשפיעה לענין הארצי.

רבי ינאי, שהיה מבני הדור הראשון לאמוראים הארצישראליים, בדאגתו לעמו - כשהמלכות הכבידה את עולה על העם במיסים וארנוניות - התיר להם לעבד את שדותיהם בשנת השמיטה,¹³ משום ששביעית בזמן הזה אינה אלא מדרבנן. הוא היה מכריז ואומר: "צאו וזרעו בשביעית משום ארנונא". כפי הנראה מכאן, פרנסתם של בני ישראל בארצם באותה תקופה היתה מעבודות האדמה, וכדי לא לגרום - לחרדים לדבר ה' בארץ ישראל - עונשים מהמלכות השלטת, מלכות רומי, החליט גדול הדור דאז - רבי ינאי - שתושבי ארץ ישראל חייבים לעבד את אדמתם גם בשנת השמיטה. פסיקה זו נובעת מגודל אהבתו לעמו, שהיתה טבועה בו.

¹⁰ סנהדרין צ"ח א

¹¹ כתובות קי"ב א

¹² רש"י שם

¹³ רש"י סנהדרין כ"ז א

אמוראי א"י מבני הדור השני

רבי אלעזר בן פדת, שהיה בן הדור השני לאמוראי ארץ ישראל, עלה ארצה מבבל וזכה לרשת את כיסאו של רבי יוחנן – כראש ישיבת טבריה. בזכות אהבת הארץ ואנשיה הוא אמר:¹⁴ "כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עוון". זוהי זכות הארץ, שכל הדר בה מקבל זכות זו ונמצא שרוי בלא עוון. מאושר היה רבי אלעזר בן פדת על שעלה ארצה לקבל סמיכת חכמים ולשבת בסוד העיבור¹⁵. באהבתו את ארצו דיבר על הזיקה לחיים בארץ – לגור בה ואף למות בה ולהיקבר באדמתה¹⁶: "אפילו קבורת ארץ ישראל זכות גדולה היא, ולא לחינם נתאוו לה האבות". כששמע רבי אלעזר בן פדת על מותו של עולא בבבל, הצטער עליו וקרא: "אתה עולא על אדמת נכר תמות". באהבתו את ארצו ואת הדברים השייכים לארצו, החמיר רבי אלעזר בן פדת מאוד על עניינים השייכים לארץ ישראל, כפי שכבר אמר: "לא זו בלבד שאין לצאת מארץ ישראל לגור בחוץ לארץ, אלא אפילו ספרים שזכתה בהן ארץ ישראל אין מוציאים אותם חוצה לארץ".

רבי חייא בר אבא, שהיה מהדור השני לאמוראים הארצישראליים, עלה מבבל לארץ ישראל. עליו מספרת הגמרא¹⁷: "רבי חייא בר אבא היה מתעגל בהדא אליסוס דטבריה". פירוש¹⁸ – "רבי חייא בר אבא היה מתעגל עצמו על הארץ במחוז של טבריה, הנקרא אליסוס, וכל זה מפני חיבוב קדושת הארץ". באהבתו לעמו דרש רבי חייא בר אבא בשבחם ואמר¹⁹: "שלוש מידות טובות יש ביד ישראל ואלו הן: ביישנים ורחמנים וגומלי חסדים". גם אהבת העם וגם אהבת הארץ נמצאו אצל רבי חייא בר אבא במעשיו ובמאמריו.

כאשר הלך **ריש לקיש (רבי שמעון בן לקיש)** – חברו ותלמידו של רבי יוחנן, שהיה מבני הדור השני לאמוראים הארצישראליים – עם רבי אבהו בדרך, ונכנסו לעיר קיסרין (היא קצרין שנבנתה בדורנו ברמת הגולן), אמר לו רבי אבהו: אנו נכנסים עתה לעיר של חירופין וגידופין, (כיון שבקיסרין ישבו הרבה יהודים בעלי תרבות יוונית, שלא קיימו את מצוות התורה כהלכה). ירד ריש לקיש מן החמור ולקח חול ושם בפיו. אמר לו רבי אבהו: מה זאת? אמר לו²⁰: "אין הקדוש ברוך הוא רוצה במי

¹⁴ כתובות קי"א א

¹⁵ רש"י שם

¹⁶ כתובות קי"א א

¹⁷ כתובות קי"ב א, ירושלמי ר"ה פרק ב' הלכה ה'

¹⁸ ירושלמי כ

¹⁹ ירושלמי שביעית פ"ד ה"ז

²⁰ פני משה, שם

שמלמד דליטוריא על ישראל". מצות "ואהבת לרעך כמוך" היתה מוחזקת אצל רבי שמעון בן לקיש כמצוה חשובה מאוד, ולא רצה לשמוע על עמו לשון הרע גם כאשר סטה עמו מדרכיו כלפי שמיא.

מעשה זה של ריש לקיש יש לו אחיזה גם באמרתו הידועה של האמורא הארצישראלי **רבי אבא בר זבדא**, שהיה בן הדור השני ותחילת השלישי לאמוראי ארץ ישראל. באהבתו לעמו פרסם זאת האמרה²¹: "חטא ישראל... אף על פי שחטא ישראל הוא". בן ישראל אף על פי שחטא ונעשה כמורד כלפי שמיא - ישראל הוא וישראל יקרא, ומצווים אנו בכיבודו ובאהבתו ככל בן ישראל אחר שלא חטא.

רבי אלעזר בר אבינא, שהיה מסוף הדור השלישי ותחילת הדור הרביעי לאמוראי ארץ ישראל, באהבת ישראל הטמונה בו ייחד את ישראל ודיבר על סגולתו²²: "אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל". מתוך כך באה אמרתו הידועה על הגאולה²³: "אם ראית מלכויות מתגרות אלו באלו, צפה לרגלו של משיח". אמרות אלה על דרכי גאולת ישראל מצינו גם באמרותיו של **רבי יהודה בר סימון**, שהיה אמורא ארצישראלי בן דורו של רבי אלעזר בר אבינא. רבי יהודה בר סימון דרש ואמר²⁴, שקיבוץ גלויות ושיבת העם למולדתו זוהי המתנה הגדולה של ימות המשיח. אהבת העם לארצו היא שתביא אותו לשיבתו למולדתו ולקיבוץ הגלויות, המביאים לימות המשיח.

רבי אבא בר אחא, שהיה מהדור השני לאמוראים הארצישראליים, חיבב את רוחב ליבם של יהודים, ובאהבתו לעמו אמר²⁵: "אין אתה יכול לעמוד על אופיה של אומה זו - נתבעין לעגל ונותנין, נתבעין למשכן ונותנין".

על סגולת ארץ ישראל אפשר ללמוד מבית הכנסת העתיק שבנהרדעא, הנקרא בשם "שף ויתב"²⁶. כאשר אבא בר אבא, אביו של שמואל (אף על פי שלא היה אמורא ארצישראלי) ישב שם עם בן זוגו לוי בן סיסי ועסק בתורה - זכו לגילוי שכונה. כל זאת כיון שבית הכנסת הזה נבנה בזמן קדום מאבנים שהובאו מירושלים.

אמוראי א"י מבני הדור השלישי

רבי אבא, שהיה בן הדור השלישי לאמוראים הארצישראליים, עלה לארץ מבבל

²¹ דב"ר ג' ד'

²² שהש"ר, א' ו'

²³ סנהדרין, מ"ד ע"א

²⁴ יבמות ס"ג, א'

²⁵ ב"ר מ"ב ד'

²⁶ מדרש שוחר טוב (תהילים ה' ו')

נגד רצונו של רבו רבי יהודה, שאסר לעלות לארץ ישראל.²⁷ בהגיעו לגבול הארץ לעיר עכו נישק את סלעיה.²⁸ באהבתו הגדולה לארץ ישראל - נישוק סלעיה והעליה לארץ נחשבו בעיניו להתעלות נפשית עצומה. אף על רבי יוסי בר חנינא,²⁹ שנסמך ע"י ר' יוחנן והיה מבני הדור השני לאמוראי ארץ ישראל, מסופר שהיה מנשק סלעיה של הארץ.³⁰ "ר יוסי בן חנינא מנשק לכיפתא דעכו - עד כה היא ארעא דישראל", ומסבירים שם³¹ שהיה רבי יוסי בר חנינא "מחבב אף את הגבולין שלה".

בחיבתו ובאהבתו למצות יישוב הארץ חיבר רבי אבא מצוה זו עם לימוד התורה. הוא נטה אהלו בטבריה ולמד עם רבי זירא ועם רבי אמני ורבי אסי,³² באחת מאימרותיו של רבי אבא מוצאים, שאף הקץ קשור בחיבורו של עם ישראל עם ארץ ישראל³³: "אין לך קץ מגולה מזה שנאמר:³⁴ 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא', ומבאר רש"י שם: "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ". מתי תתן ארץ ישראל פריה בעין יפה ובכך תבוא גאולתנו?³⁵ "כשכל אחד מישראל ישתדל בבנין ארצנו הקדושה, ושביזה תלוי כל גאולתנו. . .". כמבואר בירושלמי ברכות סוף פרק "היה קורא" - מגעגעת וממתנת עלינו בכליון עינים, שנשים ליבנו עליה לכווננה וליסדה ולהרים חומותיה".

רבי אבהו, שהיה מבני הדור השלישי לאמוראי ארץ ישראל, שימש כדיין בקיסרין וראש ישיבה שם. באהבתו ובדאגתו לעמו היה בא כוחן של ישראל לפני המושלים הרומיים, ונשא ונתן איתם על ענייני עם ישראל. בדבריו רואים את הערכתו והערצתו לארצו³⁶: "אפילו שפחה כנענית שבארץ ישראל מובטח לה שהיא בת עולם הבא", ומה עושה את השפחה הכנענית לבת עולם הבא אם לא ארץ ישראל!?

³⁷ בפטירתו של רבי אבהו, אפילו עמודי השיש שבקיסרין הורידו דמעות. באהבת האדם לארצו ישנה גם אהבה של הארץ החוזרת אליו - אל האדם, ולפי מעשיה של הארץ כלפי רבי אבהו, אפשר לדון את מעשיו באהבתו לארצו ולעמו.

רבי אמני היה מהדור השלישי לאמוראים הארצישראלים וראש ישיבת טבריה

²⁷ ירושלמי שקלים פ"א ה"א

²⁸ מגילה כ"ט א'

²⁹ ברכות, פ"ד, ב'

³⁰ כתובות קי"ב א'

³¹ בבלי, סנהדרין ל' ב'

³² ירושלמי שביעית, פ"ד ה"ז

³³ פני משה, שם

³⁴ חולין נ"ז א'

³⁵ סנהדרין צ"ח, א'

³⁶ יחזקאל ל"ו ח'

³⁷ ספר "אם הבנים שמחה" עמוד כ"ג

אחרי רבי יוחנן ורבי אלעזר. הוא מסביר את המאמר³⁸ "ישראל חצוף שבאומות", שמאמר זה אינו מביע דעה שלילית על ישראל, אדרבא, אינו אלא משבחם, שהם מוכנים למסירת נפש בשל יהדותם - "או יהודי או צלוב"³⁹. "דהשתא דקבילו עליהו דברי תורה, הם חצופים ולא ישוּבו מפני כל, שמוסרין עצמן למיתה על קידוש ה' שאומרים או להיות יהודי או להיות נצלב על קידוש ה' יתברך". יש קשר הדוק אצל רבי אמי גם לאהבת הארץ, כפי שכתוב⁴⁰: "רבי אמי ורבי אסי קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא"⁴¹ - "כשהשמש הגיע למקום שהן יושבין וגורסין וחמה מקדרת עליהן, עומדים משם לישוב בצל, ובימי הצינה - עומדין מן הצל ויושבין בחמה, כדי שלא יוכלו להתרעם על ישיבת ארץ ישראל". לפי אימרותיו אפשר לראות ברבי אמי אדם שאהבת העם והארץ שזורים בו.

רבי זירא, שהיה חכם, ופוסק הלכה מהדור השלישי לאמוראי ארץ ישראל, עליו מספרת הגמרא⁴²: "רבי זירא, כי הוה סליק לארץ ישראל, לא אשכח מברא למעבר נקט במצרא, וקעבר אמר ליה ההוא צדוקי: עמא פזיזא, דקדמיתו פומייכו לאוזנייכו אכתי בפזיזותייכו קיימיתו. אמר ליה דוכתא דמשה ואהרון לא זכו לה, אנא מיימר דזכינא לה". פירוש: רבי זירא, שהיה כל-כך להוט להגיע לארץ ישראל, לא רצה לחפש גשר מעל הנהר, אלא עבר בדרך שאינה מקובלת - שעשה מבגדיו כגשר ועבר. אמר לו צדוקי אחד: אתם עם פזיז, שהקדמתם נעשה לנשמע והנכם ממשיכים בכך. אמר לו רבי זירא: משה ואהרון לא עברו את הנהר ואני יכול גם כן שלא לעוברו, אם לא אמהר. באהבתו את ארצו דבר בשבח הארץ ואמר⁴³: "אזירא דארץ ישראל מחכים", ובאהבתו לעמו אמר⁴⁴: "אפילו שיחתן של בני ארץ ישראל תורה היא".

עולא, שהיה אמורא ארצישראלי מהדור השני והשלישי, עלה מבבל לארץ ישראל. על עלייתו ארצה מספרת הגמרא⁴⁵: "עולא במסקיה לארעא דישראל אתלוי ליה תרין בני חוזאי - קם חד שחטיה לחבריה. . . קא תמה רבי יוחנן מכדיכתיב: 'נתן לך ה' לב רגז' בבבל כתיב, א"ל: הוא שעתא לא עברינן ירדנא". תרגום: כשעלה עולא מבבל לארץ ישראל, נלוו אליו שני בני חוזאי, קם אחד והרג את חברו. . . תמה רבי יוחנן

38 כתובות קי"א א'

39 מועד קטן כ"ה ב'

40 שמו"ר מ"ב ט'

41 עץ יוסף, שם

42 כתובות קי"ב א' ב'

43 רש"י שם

44 כתובות קי"ב א'

45 ב"ב קנ"ח ב'

הרי רק לגבי בבל נאמר: 'ונתן לך ה' לב רגז'. ענה לו עולא: (עדיין היינו בחו"ל) לא הספקנו לעבור את הירדן".

רצח הוא היפך הגמור של אהבה, כלומר, זו שנאה גמורה. דבר זה יתכן רק בחו"ל שעליה נאמר: "ונתן לך ה' לב רגז". שנאה כזו לא תיתכן בארץ ישראל, כיון שבה מנצחת האהבה.

⁴⁶ בסוף ימיו חזר עולא לבבל, ולפני שנפטר מן העולם בכה עולא, באהבתו את ארץ ישראל, על שלא זכה למות בה. ניחמוהו בהבטחה שיעלו את גופו לארץ ולא נתנחם, אמר: מה הנאה לי שאני מאבד מרגליתי (נשמתי) בארץ טמאה? לא דומה הפולטה בחיק אמו לפולטה בחיק נוכריה, כששמע רבי אלעזר על מותו של עולא בבבל קרא עליו⁴⁷: "אתה עולא על אדמה טמאה תמות".

אמוראי א"י מבני הדור הרביעי

רב אחא, שהיה אמורא ארצישראלי מהדור הרביעי, פרסם מאמרים באגדה. מאמרותיו על ארץ ישראל אפשר לדעת את חיבתו אליה⁴⁸: "לעולם אין השכינה זזה מכותל מערבי שנאמר⁴⁹ - 'הנה זה עומד אחר כותלנו'. גם באמרות ובמאמרים ובכתבים אפשר לקיים את מצות אהבת ארץ ישראל.

את אהבתו של רב אחא לעמו אפשר ללמוד ממאמרו ולבצע מאמר זה בפועל⁵⁰ - "כל המלמד סנגוריא על ישראל, הקדוש ברוך הוא מרוממו בעולם". על רב אחא מסופר באגדה⁵¹: "שכאשר נפטר מן העולם, חשכו השמים ונראו כוכבים בעצם היום". כל ההויה נצטערה כאשר אוהבה נפטר מן העולם.

רבי ברכיה, מגדולי בעלי האגדה, חכם מהדור הרביעי לאמוראי ארץ ישראל. באהבתו לכלל ישראל הרבה להתאונן על מצבה הקשה של כנסת ישראל בזמנרתחת שלטון רומי, ותבע את עלבונם מיד הקדוש ברוך הוא שבידו היכולת להושיע⁵²: "ריבנו של עולם! הכתבת לנו בתורתך 'זכור את אשר עשה לך עמלק' (עמלק, הכוונה לשונאי ישראל שבכל הדורות) - לי עשה ולך לא עשה? לא החריב את מקדשך? עד שאתה אומר לנו זכור - אתה זכור! אנו, שכחה מצויה בנו, אבל אתה שאין שכחה

⁴⁶ יק"ר ל"ד ז'

⁴⁷ נדרים כ"ב

⁴⁸ ירושלמי כלאיים פ"ט סוף ה"ג

⁴⁹ כתובות קי"א א'

⁵⁰ שמות רבא ב' ב'

⁵¹ שיר השירים ב' ט'

⁵² פסיקתא דבר כהנא קצ"ב א'

לפניך, אתה הוי זכור". בתפילתו ובשאגתו זו כלפי השם יתברך הביע רבי ברכיה את אהבתו לעמו. כן גם דיבר רבי ברכיה על כלל האומה⁵³: "אמר הקב"ה: אומה אחת אתם לי מאומות העולם – הוי זהיר בגדולתה שלא תכוה, שכל מי שאינו נזהר מן ישראל לוקה, שנאמר: 'ינגע ה' את פרעה'".

רבי חייא בר לוליאני, שהיה אמורא ארצישראלי מהדור החמישי לאמוראים. באהבתו הגדולה לעמו ולאדמת ארצו מספרת עליו האגדה⁵⁴, שלימד זכות על ישראל, וכך היה מעשה⁵⁵: פעם אחת שמע את העננים משיחים זה עם זה, הבה נוריד מטר בעמון ומואב, אמר לפניו: ריבונו של עולם, כשנתת תורה לעמך ישראל חזרת על כל האומות ולא קיבלוה, ועכשיו אתה נותן להם מטר? מיד הפילו העננים את המטר במקומם – בארץ ישראל.

על ציטוטי דברים שנאמרו על ארץ ישראל מסופר בקשר ל**רבי אבא**, אמורא ארצישראלי שירד לבבל, בן הדור הששי לאמוראים. אף שירד מארץ ישראל לבבל בימי רב אשי ולקח חלק בסידור התלמוד הבבלי, ומתוך חיבתו לארץ ישראל, הוסיף בכל מיני מקומות בש"ס את מנהגי ארץ ישראל בסגנון⁵⁶: "במערבא אמרי" וכו'.

⁵³ ירושלמי ע"ז פ"ג ה"א

⁵⁴ איכ"ר ה' א' פסיקתא דרב כהנא כ"ו א'

⁵⁵ תענית כ"ה א'

⁵⁶ שבת ק"ג י"ב, ב"ק כ"ז ב'